

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Факультет історії та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних студій та суспільних комунікацій

Ю. П. Мателешко

Навчально-методичні рекомендації з курсу
«Цивілізації світу»
для студентів спеціальності
«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Ужгород – 2018

УДК 930.85:008
ББК 63.3(0)
М 34

Мателешко Ю.П. Навчально-методичні рекомендації з курсу «Цивілізації світу» / Ю.П.Мателешко. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2018. – 40 с.

Схвалено на засіданні кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій.
Протокол № 8 від 03.05.2018 р.

Зміст

Опис навчальної дисципліни.....	4
Мета і завдання курсу	5
Структура навчальної дисципліни.....	6
Теми і плани лекційних занять	7
Теми і плани семінарських занять	10
Контроль та оцінювання знань	16
Орієнтовний перелік питань для підготовки до заліку	18
Термінологічний словник	22
Рекомендована література	35

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань: 29 «Міжнародні відносини»	Нормативна	
Модулів – 1	Спеціальність: 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» («Міжнародні відносини»)	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Загальна кількість годин – 120		Семестр	
	2-й	2-й	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		34 год.	12 год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	0 год.
		Лабораторні	
		0 год.	0 год.
		Самостійна робота	
		72 год.	108 год.
Індивідуальні завдання: 0 год.			
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 48/72

для заочної форми навчання – 12/108

Мета і завдання курсу

Мета навчального курсу – сприяти засвоєнню студентами загальних теоретичних та емпіричних знань, що стосуються світових цивілізацій, сутнісних особливостей окремих підходів і найбільш поширених методів цивілізаційних досліджень.

Завдання дисципліни:

- 1) ознайомити студентів з головними теоретичними підходами (науковими школами) щодо вивчення цивілізацій світу;
- 2) сформуванню цілісного уявлення щодо історико-культурних особливостей головних світових цивілізацій;
- 3) засвоєння інформації про історію виникнення цивілізацій світу, їх динамічний поступ, основні проблеми та перспективи їх розвитку на сучасному етапі;
- 4) формування у студентів цілісного сприйняття і осмислення великого історичного досвіду людства;
- 5) виховання гармонійно розвиненої особистості, толерантної по відношенню до різних культур, релігій, традицій тощо.

Ефективне опанування навчального курсу має базуватися на систематичній, творчій та самостійній роботі студентів. Необхідно постійно працювати з науковими літературними джерелами. За умов обмеженого обсягу літератури з теорії та історії цивілізацій слід опрацьовувати відповідні джерела із суміжних наук, насамперед з історії, культурології, релігієзнавства, політології, країнознавства, економічної та соціальної географії тощо.

У результаті активної навчальної діяльності протягом семестру студенти повинні засвоїти *знання* з таких аспектів теорії та історії світових цивілізацій:

- основні принципи та характерні особливості сучасних цивілізаційних досліджень;
- провідні наукові теорії дослідження цивілізацій;
- сутнісні риси, особливості та етапи розвитку світових цивілізацій;
- головні тенденції розвитку сучасних цивілізацій.

Студенти мають оволодіти такими найважливішими *вміннями*:

- виявляти головні відмінності теоретичних концепцій світових цивілізацій;
- розпізнавати основні тенденції розвитку сучасних цивілізацій;
- критично оцінювати різні теоретичні школи та напрями в науці про цивілізації;
- володіти основними категоріями дисципліни та, спираючись на них, уміти самостійно орієнтуватися в подіях, що відбуваються у світі.

Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		л	п	с.р.		л	п	с.р.
Модуль 1								
Змістовий модуль 1								
Тема 1. «Цивілізації світу» як навчальна дисципліна.	4	2		2	4	1		3
Тема 2. Теорії стадіального розвитку.	10	4		6	10	1		9
Тема 3. Теорії локальних цивілізацій.	10	4		6	10	1		9
Тема 4. Цивілізації Стародавнього Сходу.	12	6		6	12	2		10
Тема 5. Іудейська цивілізація.	6		2	4	6			6
Тема 6. Японська цивілізація.	6		2	4	7	1		6
Тема 7. Доколумбові цивілізації Америки.	8		2	6	9			9
Разом за змістовим модулем 1	56	16	6	34	58	6	0	52
Змістовий модуль 2								
Тема 8. Перші цивілізації Європи.	6	2		4	6	1		5
Тема 9. Еллінська цивілізація.	12	6		6	12	2		10
Тема 10. Ісламська (мусульманська) цивілізація.	10	4		6	9	1		8
Тема 11. Західна (атлантична) цивілізація.	12	6		6	11	1		10
Тема 12. Східноправославна (російська) цивілізація.	6		2	4	6			6
Тема 13. Суспільство споживання як складова індустріальної та постіндустріальної цивілізацій.	6		2	4	6			6
Тема 14. Україна: між Сходом і Заходом.	12		4	8	12	1		11
Разом за змістовим модулем 2	64	18	8	38	62	6	0	56
<i>Усього годин</i>	<i>120</i>	<i>34</i>	<i>14</i>	<i>72</i>	<i>120</i>	<i>12</i>	<i>0</i>	<i>108</i>

Теми і плани лекційних занять

Тема 1

«Цивілізації світу» як навчальна дисципліна (2 год.)

1. Предмет, мета і завдання курсу.
2. Зміст поняття «цивілізація»: основні підходи.
3. Різновиди теорій цивілізацій.

Тема 2

Теорії стадіального розвитку (4 год.)

1. Марксистська теорія розвитку людської цивілізації.
 - A. Базові положення марксизму.
 - B. Марксистський підхід до історії людства.
 - C. Практичне втілення теорії. Критика марксизму.
2. «Хвильова» концепція Е.Тоффлера.
 - A. Аграрна цивілізація та її риси.
 - B. Особливості індустріальної «хвилі».
 - C. Постіндустріальна (інформаційна) цивілізація.

Тема 3

Теорії локальних цивілізацій (4 год.)

1. Теорія культурно-історичних типів М.Данилевського.
2. Цивілізаційна концепція О.Шпенглера. «Присмерк Європи».
3. Теорія локальних цивілізацій А.Тойнбі.
4. Концепція «зіткнення цивілізацій» С.Хантінгтона.
5. Цивілізаційна концепція О.Кузнецова. «Війна абеток».

Тема 4

Цивілізації Стародавнього Сходу (6 год.)

1. Давньоєгипетська цивілізація.
 - A. Головні етапи розвитку.
 - B. Держава та суспільство.
 - C. Релігійні уявлення. Культові дії.
 - D. Наукові знання. Освіта. Писемність.
 - E. Архітектура та образотворче мистецтво.
2. Цивілізації Месопотамії.

- A. Шумерська цивілізація.
- B. Давня Вавилонія.
- C. Ассирійська імперія.
- 3. Фінікійська цивілізація.
 - A. Головні центри та колонії.
 - B. Господарське життя і торгівля.
 - C. Культурні досягнення.
- 4. Давньоіндійська цивілізація.
 - A. Умови та етапи розвитку цивілізації.
 - B. Головні релігії: ведизм, буддизм, індуїзм.
 - C. Культурні здобутки.
- 5. Давньокитайська цивілізація.
 - A. Етапи історичного розвитку.
 - B. Релігійно-філософські течії: конфуціанство, даосизм, легізм.
 - C. Винаходи давніх китайців.

Тема 5
Перші цивілізації Європи (2 год.)

- 1. Крито-Мінойська цивілізація.
 - A. Суспільно-політичний лад.
 - B. Культурні досягнення.
- 2. Мікенська (ахейська) цивілізація.
 - A. Головні центри цивілізації.
 - B. Релігійні уявлення та культура.
- 3. Перші цивілізації Європи в міфах та легендах.

Тема 6
Еллінська цивілізація (4 год.)

- 1. Умови та особливості становлення цивілізації.
- 2. Моделі суспільного та державного устрою.
 - A. Афінська демократія.
 - B. Спартанська держава.
- 3. Особливості релігії та культури.
- 4. Культура еллінської цивілізації.
 - A. Освіта і наука.
 - B. Архітектура. Скульптура.
 - C. Театр.
 - D. Фізична та спортивна культура. Олімпійські ігри.

Тема 7
Ісламська (мусульманська) цивілізація (4 год.)

1. Виникнення ісламу. Мухаммад.
2. Особливості релігії. П'ять стовпів ісламу.
3. Арабський халіфат: організація держави та суспільства.
4. Мусульманське право. Шаріат.
5. Поширення ісламської цивілізації: етапи та особливості.
6. Сучасний стан цивілізації. Проблема створення «серцевинних» держав.
7. Ісламський фактор у міжнародних відносинах.
8. Культурні здобутки цивілізації.

Тема 8
Західна (атлантична) цивілізація (6 год.)

1. Історичні коріння західної цивілізації. Роль християнства.
2. «Дитинство» Європи. Середні віки.
3. Початки нової епохи. Ренесанс. Реформація.
4. Поширення західної цивілізації. «Великі географічні відкриття».
5. Промислова революція. Індустріальна епоха.
6. Становлення колоніальної системи.
7. НТР: етапи та впливи.
8. Культурні здобутки.
9. Головні цінності західної цивілізації.
10. Сучасні виклики для атлантичної цивілізації та шляхи їх подолання.

Теми і плани семінарських занять

Тема 1

Іудейська цивілізація (2 год.)

1. Витоки іудейського народу.
2. Зародження єврейської державності. Царство Давида та Соломона.
3. Значення іудаїзму в формуванні ідентичності єврейського народу.
4. Єврейська діаспора: історія та сьогодення.
5. Антисемітизм: причини та особливості.
6. Ідеологія та практика сіоністського руху.
7. Відродження єврейської державності у ХХ ст.
8. Особливості єврейської культури та ментальності.
9. Визначні представники єврейського народу.
10. Іудеї в Україні: історія та сьогодення.

Література:

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / пер. І.Огієнка. – К.: Українське Біблійне Товариство, 2002. – 1159 с.
2. Джонсон П. История евреев / Пол Джонсон; пер. с англ. И.Л.Зотова. – М.: Вече, 2006. – 480 с.
3. Дубнов С. Краткая история евреев / Семен Дубнов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 512 с.
4. Еврейская ментальность [Електронний ресурс] // Кругозор. – 2010 (март). – Режим доступу: <https://www.krugozormagazine.com/show/Izzi.668.html>
5. Кугел Д. Как быть евреем / Джеймс Кугел. – М.: Текст, 2009. – 224 с.
6. Соболев Д. Евреи и Европа / Денис Соболев. – М.: Текст, 2008. – 480 с.
7. Туров І.В. Іудаїзм в Україні [Електронний ресурс] / Туров І.В. // Енциклопедія історії України / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2005. – Т. 3: Е – Й. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Iudaizm_v_Ukr
8. Фортунатов В.В. История мировых цивилизаций / Владимир Фортунатов. – СПб.: Питер, 2011. – 528 с.

Тема 2

Японська цивілізація (2 год.)

1. Зародження японської цивілізації. Перші держави.
2. Цивілізація Японії в Середні віки. Роль самураїв. Бусідо.
3. Схід і Захід в історії Японії.
4. Значення релігії. Синтоїзм. Буддизм.

5. Особливості японської ментальності.
6. Японська культура.
 - А. Значення освіти та науки.
 - В. Японська поезія. Танка. Хайку.
 - С. Образотворче мистецтво та архітектура.
 - Д. Японська традиційна та сучасна музика.
 - Е. Театр і кінематограф.
 - Ф. Аніме. Манга.
 - Г. Мистецтво ікебани. Бонсай.
 - Н. Чайна церемонія.
7. Традиційні види спорту. Сумо.

Література:

1. Головченко В.І. Нова історія Азії та Африки: колоніальний Схід (кінець XIX – друга третина XX ст.): навч. посіб / Головченко В.І., Рубель В.А. – К.: Либідь, 2010. – 520 с.
2. Елисеєфф В. Японская цивилизация / Вадим Елисеєфф, Даниель Елисеєфф; пер. с фр. И. Эльфонд. – Екатеринбург: У-Фактория, 2006. – 528 с.
3. История японской культуры: учеб. пособие для вузов / отв. ред. А.Н.Мещеряков. – М.: Наталис, 2011. – 368 с.
4. Моисеева Л.А. История цивилизаций: курс лекций / Л.А.Моисеева. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 416 с.
5. Рубель В.А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність / В.А.Рубель. – К.: Аквілон-Прес, 1997. – 256 с.
6. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.) / В.А.Рубель. – К.: Либідь, 2007. – 560 с.
7. Рубель В. А. Історія Середньовічного Сходу: тематична хрестоматія: навч. посіб. / В.А.Рубель. – Вид. 3-тє, доп. і перероб. – К.: Либідь, 2011. – 792 с.
8. Фортунатов В.В. История мировых цивилизаций / Владимир Фортунатов. – СПб.: Питер, 2011. – 528 с.
9. Хачатурян В.М. История мировых цивилизаций с древнейших времен до конца XX века / В.М.Хачатурян. – 5-е изд., стер. – М.: Дрофа, 2001. – 506 с.

Тема 3

Доколумбові цивілізації Америки (2 год.)

1. Цивілізація майя.
 - а) періодизація історії майя;
 - б) держава, суспільство та економіка;
 - с) військова справа;
 - д) писемність, освіта, наукові знання;
 - е) образотворче мистецтво та архітектура;

- f) особливості релігійних уявлень.
- 2. Цивілізація інків.
 - a) виникнення та розквіт держави;
 - b) політичний устрій та соціальна організація;
 - c) особливості господарства та комунікацій;
 - d) писемність та наукові знання;
 - e) архітектура, музика, театр.
- 3. Цивілізація ацтеків.
 - a) основні етапи історії;
 - b) особливості державної та соціальної структур;
 - c) релігія, міфологія, ритуали;
 - d) освіта і наукові знання;
 - e) література.
- 4. Іспанське завоювання цивілізацій Америки. Конкіста.
- 5. Становище корінних народів Америки в сучасну добу.

Література:

1. Баглай В. Империя ацтеков. Таинственные ритуалы древних / В.Баглай. – М.: Вече, 2005. – 336 с.
2. Брэй У. Ацтеки. Быт. Религия. Культура / Уорвик Брэй; пер. с англ. – М.: Центрполиграф, 2005. – 240 с.
3. Галич М. История доколумбовых цивилизаций / Мануэль Галич; пер.с исп. Г.Ершовой и М.Гурвица. – М.: Мысль,1990. – 407 с.
4. Дрю Д. Майя. Загадки великой цивилизации / Дэвид Дрю; пер. с англ. Р.Муфтахова. – Смоленск: Русич, 2012. – 416 с.
5. Кенделл Э. Инки. Быт, религия, культура / Энн Кенделл; пер.с англ. О.Ю.Мыльниковой. – Москва: Центрполиграф, 2005. – 250 с.
6. Кузык Б.Н. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее / Б.Н.Кузык, Ю.В.Яковец. – М.: Институт экономических стратегий, 2006. – Т. I: Теория и история цивилизаций. – 768 с.
7. Моисеева Л.А. История цивилизаций: курс лекций / Л.А.Моисеева. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 416 с.
8. Нерсесов Я.Н. Доколумбова Америка: ацтеки, майя, инки / Нерсесов Я.Н. – М.: Аванта+, 2009. – 446 с.
9. Рубель В. А. Історія цивілізацій Доколумбової Америки: навч. посібник / В.А.Рубель. – К.: Либідь, 2005. – 504 с.
10. Тойнби А. Дж. Постигание истории / А.Дж.Тойнби; пер. с англ. Е.Д.Жаркова. – М.: Айрис-пресс, 2010. – 640 с.
11. Фортунатов В.В. История мировых цивилизаций / Владимир Фортунатов. – СПб.: Питер, 2011. – 528 с.

Тема 4
Східноправославна (російська) цивілізація (2 год.)

1. Історичні коріння східноправославної цивілізації.
2. Етапи та особливості російської державності.
3. Ідеологічні домінанти цивілізації.
 - А. «Москва – третій Рим».
 - В. Слов'янофільство.
 - С. Євразійство.
4. Роль церкви.
5. Особливості російської культури та ментальності.
6. Альтернативні шляхи розвитку російської цивілізації. Західництво.

Література:

1. Кузык Б.Н. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее / Б.Н.Кузык, Ю.В.Яковец. – М.: Институт экономических стратегий, 2006. – Т. I: Теория и история цивилизаций. – 768 с.
2. Кузык Б.Н. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее / Б.Н.Кузык, Ю.В.Яковец. – М.: Институт экономических стратегий, 2008. – Т. IV. Истоки и вершины восточнославянской цивилизации. – 520 с.
3. Лешкович Н. Цивілізаційний образ Росії в сучасній історіографії / Наталія Лешкович, Ольга Липитчук // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. – 2012-2013. – Вип. 13-14. – С. 564-578.
4. Лубский А.В. Россия как цивилизация [Электронный ресурс] / Лубский А.В. // Хронос. – 2003. – Режим доступа: http://www.hrono.ru/statii/2003/lub_civil.php
5. Моисеева Л.А. История цивилизаций: курс лекций / Л.А.Моисеева. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 416 с.
6. Тойнби А. Дж. Постигание истории / А.Дж.Тойнби; пер. с англ. Е.Д.Жаркова. – М.: Айрис-пресс, 2010. – 640 с.
7. Уткин А.И. Россия и Запад: история цивилизаций: учебное пособие для вузов / А.И.Уткин. – М.: Гардарики, 2000. – 572 с.
8. Фортунатов В.В. История мировых цивилизаций / Владимир Фортунатов. – СПб.: Питер, 2011. – 528 с.
9. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Самюэль Хантингтон; пер. с англ. Т.Велимеева, Ю.Новикова. – М.: АСТ, 2003. – 603 с.
10. Хачатурян В.М. История мировых цивилизаций с древнейших времен до конца XX века / В.М.Хачатурян. – 5-е изд., стер. – М.: Дрофа, 2001. – 506 с.

Тема 5

Суспільство споживання як складова індустріальної та постіндустріальної цивілізації (2 год.)

1. Теорії суспільства споживання. Жан Бодрийяр. Гі Дебор.
2. Риси суспільства споживання.
3. Аргументи прихильників споживацтва.
4. Антиспоживацтво.
5. Дауншифтинг: мотивація, цінності, методи.
6. Суспільство споживання крізь призму сучасного кінематографа.

Література:

1. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры / Жан Бодрийяр. – М: Культурная революция; Республика, 2006. – 269 с.
2. Дебор Ги. Общество спектакля / Ги Дебор. – М.: Логос, 2000. – 184 с.
3. Добридень О.В. Суспільство споживання в режимі постійного включення: роздуми пересічного споживача / О.В.Добридень // Грані. – 2013. – № 12. – С. 134-139.
4. Кендюхов О. Суспільство споживання як національна трагедія України [Електронний ресурс] / Олександр Кендюхов // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – 14 січня. – Режим доступу: https://dt.ua/POLITICS/suspilstvo_spozhyvannya_yak_natsionalna_tragediya_ukrayini.html
5. Сердюк О.О. Витоки суспільства споживання: соціально-філософський аналіз / О.О.Сердюк // Грані. – 2014. – № 7. – С. 26-31.
6. Тоффлер Е. Третя Хвиля / Елвін Тоффлер. – К.: Всесвіт, 2000. – 480 с.
7. Consumption and the Consumer Society [Електронний ресурс] / Neva Goodwin, Julie A. Nelson, Frank Ackerman, Thomas Weisskopf. – Medford: Global Development And Environment Institute Tufts University, 2008. – 21 p. – Режим доступу: http://www.ase.tufts.edu/gdae/education_materials/modules/Consumption_and_the_Consumer_Society.pdf

Тема 6

Україна: між Сходом і Заходом (4 год.)

1. Походження українського народу: гіпотези та концепції.
2. Вплив Заходу на історичний розвиток українських земель.
 - A. Перші контакти. Київська Русь. Галицько-Волинська держава.
 - B. Значення Польщі, Литви та Речі Посполитої (середина XIV – середина XVII ст.).
 - C. Берестейська унія та її суперечливі наслідки.
 - D. Австрійська імперія та західноукраїнські землі (кінець XVIII – початок XX ст.).

- Е. Особливості міжвоєнного періоду.
3. Вплив Сходу на цивілізаційний розвиток України.
- А. Роль кочових народів (хозар, половців, монголів, татар та ін.).
- В. Хрещення Русі та його історичне значення.
- С. Козацтво як щит православ'я.
- Д. Цивілізаційний вибір чи тактичний крок Богдана Хмельницького?
- Е. Вплив Росії на розвиток українських земель (середина XVII – початок XX ст.).
- Ф. Радянська спадщина.
4. Цивілізаційний вибір сучасної України.

Література:

1. Брайчевський М. Приєднання чи возз'єднання? (Критичні замітки з приводу однієї концепції) / М.Брайчевський // Україна. – 1991. – № 6. – С. 30-39.
2. Горелов М.Є. Держава і цивілізація в історії України: монографія / М.Є.Горелов, О.П.Моця, О.О.Рафальський. – К.: ЕКО-ПРОДАКШН, 2009. – 879 с.
3. Горобець В.М. Українсько-російські політичні відносини другої половини XVII–XVIII ст.: тенденції, характер, етапи / В.М.Горобець, О.К.Струкевич // Український історичний журнал. – 1997. – №1. – С. 22-43.
4. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст.: навч. посібн. / Ярослав Грицак. – К.: Генеза, 2000. – 360 с.
5. Калакура Я. Цивілізаційний вибір України: теоретико-методологічний, історичний та освітянський аспекти / Ярослав Калакура // Україна у світовій історії. – 2014. – № 3 (52). – С. 224-241.
6. Лисяк-Рудницький І. Україна між Сходом і Заходом / Іван Лисяк-Рудницький // Його ж. Історичні есе: у 2 т. – К.: Основи, 1994. – Т. 1. – С. 1-9.
7. Наливайко Д. Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI-XVIII ст. / Дмитро Наливайко. – К.: Основи, 1998. – 378 с.
8. Удод О. Цивілізаційний вимір України між Сходом і Заходом / Олександр Удод, Михайло Юрій // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2011. – Вип. 5. – Ч. 2. – С. 12-29.
9. Яковенко Н. «Україна між Сходом і Заходом»: проекція однієї ідеї / Наталя Яковенко // Її ж. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. – К.: Критика, 2002. – С. 333-365.
10. Яковенко Н.М. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / Наталя Яковенко. – 2-ге вид., переробл. і розшир. – К.: Критика, 2005. – 584 с.

Контроль та оцінювання знань

Протягом семестру студенти вивчають один модуль з дисципліни. Останній складається з двох змістових модулів, після виконання кожного з яких здійснюється поточний контроль у вигляді письмової роботи, що містить запитання різних рівнів складності.

Оцінювання навчальних досягнень та практичних навичок студентів здійснюється за 100-бальною системою. Загальна кількість балів за семестр з навчальної дисципліни складається із середнього арифметичного балу за два модулі.

Студент, який в результаті підсумкового контролю за модулем та поточного оцінювання отримав більше 60 балів, має право не складати залік з дисципліни. У такому випадку в заліково-екзаменаційну відомість заноситься загальна підсумкова оцінка. При умові, що студент (ка) хоче покращити підсумкову оцінку за модуль із дисципліни, він (вона) має складати усний залік.

Студент, який в результаті підсумкового оцінювання за змістовий модуль отримав середнє арифметичне менше 60 балів, зобов'язаний складати залік з дисципліни. У разі, коли відповіді студента під час іспиту оцінені менш ніж 60 балів, він (вона) отримує незадовільну підсумкову оцінку.

Поточне оцінювання здійснюється за трьома складовими:

- виконання модульних контрольних завдань (тестові та теоретичні розгорнуті письмові завдання);
- систематичність та активність роботи студента протягом семестру (на лекційних і семінарських заняттях);
- контроль індивідуальної та самостійної роботи.

Оцінювання модульних завдань. Після виконання програми змістового модулю у визначений деканатом термін здійснюється поточний модульний контроль у вигляді письмової роботи, яка оцінюється у межах від 1 до 70 балів. Якщо з об'єктивних причин студент не пройшов модульний контроль у визначений термін, то він має право за дозволом деканату пройти його протягом двох тижнів після виникнення заборгованості.

Оцінювання активності під час аудиторних занять, індивідуальної та самостійної роботи здійснюється у межах *30 балів*:

- *20 балів* – за активну участь під час аудиторних занять (семінарських, лекційних). 20 балів – відвідано не менше 90% практичних занять та отримано оцінки «добре», «дуже добре» «відмінно»; 15 балів – відвідано не менше 75% практичних занять та отримано оцінки «добре», «дуже добре», «відмінно»; 10 балів – відвідано не менше 60% практичних занять та отримано оцінки «задовільно», «добре»; 5 балів – відвідано не менше 50% практичних занять та отримано оцінки «задовільно», «добре».

- *10 балів* – опрацювання однієї монографії з переліку наукової літератури, що міститься в даних методичних рекомендаціях, або ж книги, запропонованої самим студентом та погодженої з викладачем. Перевірка знань здійснюється у

формі колоквіуму, обов'язковою умовою допуску до якого є наявність у студента розширеного конспекту того чи іншого монографічного дослідження.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D	задовільно	
60 – 63	E		
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Орієнтовний перелік питань для підготовки до заліку

1-й рівень складності:

1. Автором праці «Присмерк Європи» є ...
2. За О.Шпенглером, вмираючи, культура перероджується в ...
3. За А.Тойнбі, соціальна група, яка «існує» суспільстві, але «не належить до нього».
4. Яку кількість локальних цивілізацій виділив А.Тойнбі?
5. Автором праці «Дослідження історії» є ...
6. Наслідування масами зовнішніх ознак творчої меншості А.Тойнбі назвав ...
7. Кожна цивілізація, за А.Тойнбі, розвивається за законом ...
8. Що є головною цінністю третьої «хвилі» (за Е.Тоффлером)?
9. Головною складовою цивілізаційної ідентичності, за С.Хантінгтоном, є ...
10. За якого фараона був підписаний мирний договір між Єгиптом та Хетським царством?
11. Як називають багатоярусні східчасті храми Шумеру та Вавилонії?
12. Де вперше було винайдено компас та сейсмограф?
13. Коли існувало Царство Давида та Соломона?
14. За якого правителя були побудовані ворота богині Іштар та «висячі сади» Семіраміди?
15. Який еллінський храм вважався головним в давніх Афінах?
16. Хто і коли розшифрував давньоєгипетські ієрогліфи?
17. Яка колишня фінікійська колонія тричі воювала з Римом?
18. Де було винайдено гру в шахи?
19. Верховним богом та покровителем Вавилону був ...
20. Представники якої цивілізації винайшли звуково-буквенний алфавіт, запозичений греками?
21. За якого імператора почалось будівництво Великої китайської стіни?
22. Як називається писемність давнього Шумеру?
23. Хто вважається родоначальником євреїв?
24. Як давні елліни називали спортивні школи?
25. В який період давньоєгипетської цивілізації будувалися великі піраміди?
26. Представники якої цивілізації винайшли «арабські цифри»?
27. Якого принципу дотримувалися елліни, споруджуючи храми та інші будівлі?
28. В гробниці якого правителя була знайдена знаменита «теракотова армія»?
29. Представники якої цивілізації винайшли папір?
30. З якого матеріалу виготовляли «книжки» у давній Месопотамії?
31. На території якої держави і коли виникло християнство?
32. Яку давню цивілізацію греки називали «країною пурпуру»?
33. Яке фінікійське місто прославилося завдяки експорту папірусу?

34. Яке ацтекське місто було зруйновано іспанськими конкістадорами у 1521 р.?
35. Назвіть хоча б 3-х відомих євреїв, вихідців з України.
36. Яке визначне археологічне відкриття здійснив Говард Картер у 1922 р.?
37. Що відбулося у 622 році, з якого мусульмани починають літочислення?
38. Що таке Бусідо?
39. Представники якої цивілізації винайшли вузелкове письмо кіпу?
40. До якого типу релігій належить синтоїзм?
41. Яке археологічне відкриття здійснив Генріх Шліман?
42. Як називали іспанських або португальських завойовників Нового Світу?
43. Як називають японський трирядковий неримований вірш?
44. Яка цивілізація базується на «чотирьох балагородних істинах»?

2-й рівень складності:

1. Всі теорії цивілізацій умовно можна розділити на 2 групи:
2. Які типи цивілізацій виділив Е.Тоффлер?
3. Вкажіть декілька держав, які, згідно концепції С.Хантінгтона, належать до розколотих.
4. Вкажіть декілька держав, які, згідно концепції С.Хантінгтона, належать до крайн-членів.
5. Які суспільно-економічні формації виділяють марксисти?
6. Назвіть декілька держав, які, згідно концепції С.Хантінгтона, належать до розірваних.
7. До головних стимулів розвитку цивілізації А.Тойнбі відносив:
8. Назвіть цивілізації, які, на думку С.Хантінгтона, мають по одній серцевинній державі.
9. Проаналізуйте причини, через які відбувається занепад цивілізації (за А.Тойнбі).
10. Що таке базис і надбудова суспільства (згідно теорії марксизму)?
11. Головним критерієм розпаду цивілізації, за А.Тойнбі, є розкол суспільства на 3 частини:
12. Які регіони охоплює західна цивілізація?
13. Які цивілізації, на думку С.Хантінгтона, не мають серцевинних держав?
14. Назвіть регіони, які охоплює ісламська цивілізація.
15. Що таке «геростратова слава»?
16. Які регіони охоплює східноправославна цивілізація?
17. Що таке манґа?
18. Які регіони охоплює африканська цивілізація?
19. Що таке ікебана?
20. Перерахуйте п'ять основних обов'язків мусульманина.
21. Які регіони охоплює буддистська цивілізація?
22. Що таке бонсай?

23. Назвіть трьох тварин, які «розкручують» колесо сансари.
24. Перерахуйте країни, які потенційно могли б стати «серцевинними» в ісламській цивілізації.
25. Назвіть «сім чудес» стародавніх цивілізацій.
26. Представники яких варн вважаються «двічі народженими»?
27. Що таке антисемітизм?
28. Яке археологічне відкриття здійснив Артур Еванс?
29. Кому належать такі слова: «Нікчемна людина прагне вигоди, а благородна – справедливості. Благородна людина звинувачує себе, а нікчемна – інших»?
30. Що таке сіонізм?
31. С.Хантінгтон, відповідно до цивілізаційного підходу, виділяє такі типи держав:
32. Назвіть три найбільші піраміди Єгипту.
33. Що таке дауншифтинг?

3-й рівень складності:

1. Які причини загострення конфлікту між Заходом та ісламським світом (за С.Хантінгтоном)?
2. Охарактеризуйте основні підходи щодо розуміння сутності цивілізації.
3. Які причини посилення цивілізаційного фактору в міжнародних відносинах (за С.Хантінгтоном)?
4. З'ясуйте сутність закону виклику-відповіді, наведіть приклади.
5. У чому відмінність між модернізацією та вестернізацією? Наведіть приклади.
6. Зробіть типологію країн світу крізь призму цивілізаційного підходу. Наведіть приклади.
7. Антисемітизм: причини та особливості.
8. Охарактеризуйте головні релігії давньоіндійської цивілізації.
9. З'ясуйте особливості релігії та культових дій у стародавньому Єгипті.
10. Охарактеризуйте ідеологію та практику сіоністського руху.
11. З'ясуйте вплив аріїв на цивілізаційний розвиток давньої Індії.
12. Проаналізуйте культурні здобутки давньокитайської цивілізації.
13. З'ясуйте особливості японської ментальності.
14. Проаналізуйте культурні здобутки давньоєгипетської цивілізації.
15. З'ясуйте місце синтоїзму в японській цивілізації.
16. Проаналізуйте культурні здобутки Шумеру та Вавилонії.
17. З'ясуйте особливості єврейської культури та ментальності.
18. З'ясуйте значення іудаїзму у формуванні ідентичності єврейського народу.

4-й рівень складності:

1. Поміркуйте, чому А.Тойнбі відніс давню Спарту до цивілізацій, які затрималися в розвитку.
2. Охарактеризуйте відмінності між Крито-Мінойською та Мікенською (ахейською) цивілізаціями. В яких міфах відображені події тієї доби?
3. Що спільного (відмінного) між християнством та ісламом як релігіями, що визначають цивілізаційну ідентичність?
4. Поміркуйте, які культурні здобутки еллінської цивілізації стали надбанням західної цивілізації.
5. Первіснообщинна та комуністична суспільно-економічні формації: спільне та відмінне.
6. Поміркуйте, як християнство вплинуло на становлення та розвиток західної цивілізації.
7. Рабовласницька та феодальна суспільно-економічні формації: спільне та відмінне.
8. Проаналізуйте відмінності між Афінською демократією та сучасними демократичними системами Європи.
9. Охарактеризуйте вплив Заходу на історичний розвиток українських земель.
10. Охарактеризуйте риси суспільства масового споживання. Наведіть аргументи прихильників споживацтва.
11. Проаналізуйте особливості історичного розвитку східноправославної (російської) цивілізації. З'ясуйте значення держави та церкви.
12. Охарактеризуйте вплив Сходу на цивілізаційний розвиток України (в історичній ретроспективі).
13. Наведіть аргументи противників споживацтва. Чи є альтернативи суспільства масового споживання?
14. Проаналізуйте особливості історичного розвитку східноправославної (російської) цивілізації. З'ясуйте значення держави та церкви.
15. Капіталістична та комуністична (соціалістична) суспільно-економічні формації: спільне та відмінне.
16. Марксистський підхід та концепція Е.Томпсона: спільне та відмінне.
17. Проаналізуйте ідеологічні засади євразійства. Чому євразійство стає частиною офіційної ідеології сучасної Росії?
18. Зробіть порівняльний аналіз аграрної та індустріальної цивілізацій.
19. З'ясуйте спільні та відмінні риси індустріальної та постіндустріальної цивілізацій.

Термінологічний словник

Автаркія великих просторів – концепція, згідно якої лише великі геополітичні утворення здатні в сучасних умовах повноцінно розвиватися, бути незалежними в економічному та ідеологічному відношеннях.

Аграрна (неолітична) революція – перехід від привласнюючих (збиральництва, мисливства, рибальства) до відтворюючих (землеробства, скотарства) форм господарювання, наслідком чого стало виникнення перших цивілізацій.

Аграрна цивілізація – тип цивілізації, для якої характерне вкрай повільне економічне зростання, переважання сільського господарства, низький рівень споживання, жорстко ієрархічна соціальна структура, низька просторова та соціальна мобільність.

Аніме – японське мультиплікаційне (анімаційне) мистецтво, що орієнтується переважно на підліткову та дорослу аудиторію.

Антисемітизм – 1) одна з форм національної та релігійної нетолерантності (кенофобії), що виражається у ворожому ставленні до євреїв; 2) ідеологія та політика, спрямовані на обмеження або позбавлення євреїв громадянських та інших прав.

Базис – сукупність способу виробництва матеріальних благ і структур класів, яка, згідно теорії марксизму, становить економічну основу суспільства та є першопричиною всіх процесів, що в ньому відбуваються.

Балканізація – процес розпаду імперії на національні держави, спричинений міжетнічними конфліктами (як це мало місце в Югославії у 90-х рр. XX ст.).

Бонсай (від яп. 盆栽 – вирощене в таці) – мистецтво вирощування карликових (точних копій справжніх) дерев у невеликих ємностях.

Буддизм – найдавніша світова релігія (VI ст. до н.е.), релігійно-філософське вчення (дхарма) про духовне пробудження (бодхі), засновником якого вважається Сіддхартха Гаутама.

Бусідо (від яп. 武士道 – шлях воїна) – кодекс честі самурая, збір правил, рекомендацій і норм поведінки справжнього воїна в суспільстві, в бою і наодинці з собою.

Варни (від санскр. *वर्ण* – якість, колір) – чотири великі соціальні стани (брахмани, кшатрії, вайшії та шудри) в традиційному індійському суспільстві.

Вестернізація (від. англ. *western* – західний) – 1) процес переходу суспільства від власної традиційної системи цінностей до системи західних цінностей, які базуються на верховенстві закону, домінуванні індивідуального над колективним, перевазі приватної власності над общинною та прав людини над її обов'язками; 2) запозичення західноєвропейського або англо-американського способу життя в сфері економіки, політики, освіти та культури.

Виклик – відповідь – універсальний закон розвитку цивілізації, сформульований А.Тойнбі, відповідно до якого кожен крок поступу цивілізації постає як адекватна відповідь на виклик або стимул (стимули сурових країн, нової землі, гноблення та ін.).

Гегемонізм (від. грецьк. *ηγemonía* – провід, керівництво) – зовнішня політика, яка ґрунтується на прагненні до гегемонії, світового панування, диктату над іншими країнами і народами.

Гегемонія – керівна роль держави щодо інших держав у міжнародних відносинах.

Географічне положення – розміщення певної території чи об'єкту на земній поверхні по відношенню до інших територій або об'єктів.

Географічний детермінізм – концепція, сутність якої полягає у визнанні визначального впливу природних умов на розвиток народів, держав і цивілізацій.

Геополітика (від грецьк. *γη* – земля та *πολιτική* – мистецтво управління державою) – 1) вид зовнішньої політики, зумовлений територіальними інтересами державних міжнародних акторів; 2) наука про зв'язок і взаємодію географічного простору і політики.

«Геростратова слава» – слава, рівнозначна вічній ганьбі, популярність, здобута завдяки деструктивним та руйнівним діям.

Гімнасій (від грецьк. *γυμνάσιον* – оголений) – навчально-виховна установа в Стародавній Греції, де поєднувалися елементи загальної освіти (навчання читанню та письму) з інтенсивним курсом фізичної підготовки.

Глобалізація (від фр. *global* – загальний, всесвітній) – процес всесвітньої економічної, політичної, культурної інтеграції та уніфікації, основними наслідками якого є міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї

планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн.

Глобалізм – стиль у політиці, коли певне питання розглядається і вирішується у контексті загальних для людства проблем, що стосуються всіх і потребують для свого розв'язання спільних зусиль.

Гуманізм (від латин. *humanus* – людський, людяний) – 1) система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність, що передбачають створення умов для її повноцінного життя і фізичного та духовного розвитку; 2) напрям культури та суспільної думки, що виник в Італії за доби Відродження і потім поширився в багатьох країнах Європи.

Дауншифтинг (від. англ. *downshift* – вмикати нижчу передачу) – спосіб життя людей, які свідомо відмовляються від прагнення до пропагованих загальноприйнятих благ (постійного збільшення матеріального капіталу, кар'єрного росту і т.д.), щоб вийти з «щурячих перегонів» obsесивного матеріалізму і зменшити стрес та інші витрати, які їх супроводжують; 2) життєва філософія «життя заради себе», «відмови від чужих цілей».

Демократія (від грецьк. *δημος* – народ та *κράτος* – влада) – політичний режим, за якого єдиним легітимним джерелом влади в державі визнається її народ, при цьому управління державою здійснюється останнім безпосередньо (пряма демократія), або опосередковано через обраних представників (представницька демократія).

Держава – універсальна форма політичної організації людських спільнот, яка складається з трьох головних елементів: території, населення та суверенної влади.

Державна влада – вища форма політичної влади, що спирається на спеціальний управлінсько-владний апарат і володіє монополією на видання законів, інших розпоряджень і актів, обов'язкових для всього населення.

Діаспора (від грецьк. *διασπορά* – розсіяння) – частина народу (етносу), яка проживає за межами країни свого походження і утворює згуртовані та стійкі етнічні групи в країні проживання, а також має відповідні соціальні інститути для підтримки і розвитку своєї ідентичності.

Експансія (від латин. *expansio* – поширення, розширення) – 1) територіальне, географічне або інше розширення сфери впливу окремої держави, народу, культури або біологічного виду; 2) загарбницька політика держави по

відношенню до інших держав, країн, територій з метою включення їх до свого складу або у сферу свого економічного, політичного, культурного та ін. впливу.

Етатизм (від фр. *état* – держава) – 1) ідеологія, яка базується на визнанні провідної ролі держави в суспільно-політичному та економічному житті; 2) політика активного втручання держави в усі сфери суспільного та приватного життя, наслідком чого є підпорядкування інтересів як окремих людей, так і груп інтересам держави.

Етнос, народ (від грецьк. *ἔθνος* – громада, плем'я, народ) – група людей, яка історично склалася на певній території і характеризується спільністю мови, культури, побуту, звичаїв, традицій, способу життя та особливостями психічного складу (ментальністю, самосвідомістю).

Євразійство – напрям суспільно-політичної думки, що зародився в середовищі російської еміграції 20-30-х рр. ХХ ст. і спрямований на осмислення місця та ролі Росії у всесвітньому цивілізаційному процесі крізь призму опозицій «Захід – Схід», «католицизм – православ'я».

Зікурати (від аккад. *ziqurrat* – вершина) – багатоярусні східчасті культові споруди давньої Месопотамії, які також були першими в історії людства центрами науки, своєрідними обсерваторіями.

Ікебана (від яп. *生ける* – життя та *花* – квіти) – традиційне японське мистецтво komponування зрізаних квітів і пагонів у спеціальних посудинах, а також мистецтво правильного розміщення цих композицій в інтер'єрі.

Імперіалізм – 1) політика експансіонізму, яку проводять великі держави, в тому числі й держави-метрополії, щодо інших держав і колоній; 2) вища стадія розвитку капіталізму, яка характеризується (за В.Леніним) пануванням транснаціональної фінансової олігархії (монополій), вивозом капіталу, експлуатацією промислово розвиненими країнами колоній або залежних держав та імперіалістичними війнами за ринки збуту і сировину.

Імперія (від латин. *imperium* – наказ, верховна влада, управління) – 1) історична форма державного утворення, що включає в себе силоміць приєднані (підкорені) інші народи та території; 2) вид територіальної державної системи, всередині якої цілі народи чи нації (навіть якщо вони зберігають видимість територіальної чи іншої окремішності) вважаються панівними або підлеглими; 3) велика монархічна держава, на чолі якої стоїть імператор або імператриця.

Індуїзм – давня національна релігія Індії, що за кількістю прихильників є третьою у світі після християнства та ісламу.

Індустріальна цивілізація – тип цивілізації, рисами якої є стрімкий розвиток машинного промислового виробництва, ринкова економіка, значне зростання чисельності населення, масове виробництво та споживання.

Інтеграція (від латин. *integrum* – ціле) – 1) процес об'єднання будь-яких елементів (частин) в одне ціле; 2) згуртування, об'єднання політичних, економічних, державних і громадських структур в рамках регіону, країни, світу.

Іслам (від араб. الإسلام – покірність) – наймолодша і друга за чисельністю прихильників, після християнства, світова монотеїстична релігія, заснована пророком Мухаммадом у VII ст.

Іудаїзм – найдавніша монотеїстична релігія давніх та сучасних євреїв, заснована, відповідно до Танаху (Старого Заповіту), на заповідях Бога праотця Авраама (бл. 1750 р. до н. е.) і доповнена заповідями Мойсея (бл. 1300 р. до н. е.).

Карма (від санскр. कर्मन् – справа, дія, праця) – всесвітній причинно-наслідковий закон, згідно з яким праведні або гріховні дії людини визначають її долю, насолоди або страждання, які вона перенесе.

Кіпу (від кеч. *kipu* – вузол, рахунок) – прадавня мнемонічна й рахункова система інків та їх попередників в Андах, своєрідна писемність, що являє собою складні мотузкові сплетіння й вузлики.

Клинопис – найдавніша система письма в світі (середина IV тис. до н. е.), якою користувалися мешканці стародавнього Межиріччя (шумери, аккадці та ін.).

Колонізація (від латин. *colonia* – поселення) – 1) процес заселення й освоєння нових територій; 3) перетворення незалежної країни на колонію шляхом її військового, економічного та політичного поневолення.

Конвергенції теорія (від латин. *convergentio* – зближуватися, сходитися) – концепція, згідно якої в період науково-технічної революції між країнами з різним суспільно-політичним ладом існує значно більше схожих рис, ніж розбіжностей, причому НТР сприяє дальшому поширенню цих ознак і веде до зближення передових країн на шляху до створення єдиного постіндустріального суспільства.

Конкіста (від ісп. *conquista* – завоювання) – іспанське завоювання та колонізація Центральної і Південної Америки в кінці XV – XVI ст.

Конфуціанство – етико-філософське вчення, розроблене давньокитайським мислителем Конфуцієм (551-479 рр. до н. е.) і розвинуте його послідовниками.

Концепція (від латин. *conceptio* – розуміння, сприйняття) – 1) система поглядів на ті чи інші явища, процеси; 2) спосіб розуміння, трактування певних явищ, подій; 3) основна ідея певної теорії.

Космополітизм (від грецьк. *κοσμοπολίτης* – космополіт, людина світу) – ідеологія, яка надає пріоритетне значення загальнолюдським цінностям і другорядне – національним проблемам.

Країна – 1) політичне, національне, соціальне, культурне, господарське співтовариство, організоване державою на певній території; 2) територія з визначеними кордонами і населенням, що представляє собою єдине ціле з точки зору історії, культури, нації та в політико-географічному відношенні може бути незалежною або залежною.

Культура (від латин. *culture* – обробіток, обробляти) – сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством (етносом, нацією, цивілізацією) протягом його історії.

Лібералізм (від латин. *liberalis* – вільний, незалежний) – ідеологія, яка проголошує права і свободи кожної людини найвищою цінністю і встановлює їх правовою основою суспільного та економічного порядку.

Манга (від яп. 漫画 マンガ – чудернацькі малюнки) – японські традиційні комікси, що визнані і як форма образотворчого мистецтва, і як літературне явище.

Масова культура – популярна та переважно комерційно успішна культура побуту, розваг та інформації, що переважає в сучасному суспільстві.

Ментальність, менталітет (від латин. *mentalis* – розумовий) – 1) система переконань, уявлень і поглядів індивідууму або суспільної групи; 2) картина світу, набір духовних цінностей, не завжди усвідомлена система життєвих координат та підсвідомих стереотипів; 3) спосіб бачення світу, при якому думка не відділена від емоцій.

Метрополія (від грецьк. *μητρόπολις* – материнське місто) – держава, що володіє колоніями, протекторатами.

Міжнародний порядок – устрій міжнародних відносин, який покликаний забезпечити основні потреби держав та інших інститутів, створити та підтримати умови їх існування, безпеки та розвитку.

Мімізис (від грецьк. *μίμησις* – наслідування) – наслідування масами зовнішніх ознак творчої меншості, одна із умов поступу цивілізації (за А.Тойнбі).

Модернізація (від англ. *modern* – сучасний, новий) – процес переходу від традиційного суспільства до модерного, від аграрного – до індустріального.

Монархія (від грецьк. *μοναρχία* – єдиновладдя) – форма правління, за якої верховна державна влада частково (обмежена, конституційна монархія) або повністю (необмежена, абсолютна монархія) належить одній особі – монарху (королю, царю, імператору, князю, герцогу, халіфу, султану, хану, фараону тощо), може бути спадковою, виборною або спадково-виборною.

Мондіалізм (від латин. *mundi* – світ) – 1) глобальне загальнолюдське мислення, погляд на населення планети як на єдину спільність людей; 2) різні форми теоретичної та практичної діяльності, спрямовані на встановлення світового панування; 3) співучасть у світових справах; 4) рух за об'єднання всіх країн світу в єдину державу; 5) концепція, згідно якої загальнолюдські цінності є більш значимими, ніж національні.

Монотеїзм (від грецьк. *μονος* – один і *θεος* – бог) – релігійне уявлення про існування тільки одного Бога або про єдиність Бога, характерне для авраамічних релігій (іудаїзму, християнства та ісламу).

Надбудова – сукупність політичних, правових, релігійних інститутів, а також моральних, естетичних, філософських поглядів, які, згідно теорії марксизму, служать в класовому суспільстві панівному класу для контролю над експлуатованим класом.

Надтріснута (розколота) країна – держава, в якій, згідно теорії С.Хантінгтона, великі групи населення належать до різних цивілізацій.

Науково-технічна революція – сучасна форма технічного прогресу, ознаками якої є перетворення науки в провідний чинник виробництва, освоєння нових видів енергії, виготовлення та застосування штучних матеріалів, автоматизація виробництва з використанням електронно-обчислювальних машин, приладів і устаткування, в результаті чого відбувається трансформація індустріального суспільства у постіндустріальне.

Нація (від латин. *natio* – плем'я, народ) – 1) політична спільнота громадян певної держави (часто вживається як синонім терміну держава, коли мається на увазі її населення; у міжнародному праві є синонімом національної держави); 2) етнос, що володіє єдиною самосвідомістю (національною ідентичністю), усвідомленням своєї єдності та відмінності від інших.

Остракізм (від грецьк. *όστρακον* – черепок) – 1) у давніх Афінах спосіб вигнання небезпечних для демократії осіб шляхом таємного голосування на народних зборах за допомогою глиняних черепків; 2) гоніння, осуд, презирство з боку суспільства.

Папірус – матеріал для письма, що був поширений в давньому Єгипті (щонайменше з III тис. до н.е.), а пізніше – на всьому просторі античного світу.

Парадигма (від грец. *παράδειγμα* – приклад, зразок) – 1) стиль наукового мислення, що панує на визначеному етапі в тій чи іншій дисципліні; 2) теорія; теоретична модель, прийнята як зразок постановки, обґрунтування та вирішення проблеми в рамках того чи іншого предмету дослідження.

Периферійність – віддаленість від головних центрів політичного, культурного та соціально-економічного життя.

Письмо або писемність – засіб закріплення мовної інформації за допомогою спеціальних знаків, символів і зображень.

Поліс (від грецьк. *πόλις* – місто) – місто-держава, а також особлива форма соціально-економічної та політичної організації суспільства, що склалася в давній Елладі.

Політеїзм (від грецьк. *πολύς* – численний та *θεός* – бог) – система вірувань, релігійний світогляд, заснований на вірі в багатьох божеств, зазвичай зібраних у пантеон з богів і богинь.

Політика (грецьк. *πολιτική* – мистецтво управління) – 1) цілеспрямована діяльність, пов'язана із боротьбою за здобуття, утримання й використання державної влади; 2) поняття, яке включає в себе діяльність органів державної влади та державного управління, а також питання і події суспільного життя, пов'язані з функціонуванням держави.

Політичний режим – 1) тип, характер влади в країні; 2) сукупність засобів і методів здійснення політичної влади, яка відображає характер взаємовідносин громадян і держави.

Постіндустріальна (інформаційна) цивілізація – тип цивілізації, в якій переважає інноваційний сектор економіки з індустрією знань та високою часткою високоякісних послуг, а також суттєво зростає роль науки та освіти.

Правонаступництво – перехід прав і обов'язків однієї держави до іншої, що виникає в результаті утворення кількох держав на території їх попередниці, об'єднання двох або декількох держав в одну тощо.

Пролетаріат внутрішній – соціальна група, яка «існує» суспільстві, але «не належить до нього», що є, за А.Тойнбі, однією з ознак занепаду цивілізації.

Промислова революція або промисловий переворот – перехід від ручної праці до машинної, від мануфактури до фабрики, що спостерігався в провідних державах світу протягом XVIII-XIX ст. і призвів до трансформації аграрного суспільства в індустріальне.

Просьюмер (від англ. *producer* – виробник та *consumer* – споживач) – людина, яка в постіндустріальному суспільстві бере активну участь в процесі виробництва товарів і послуг, що споживаються нею ж самою.

П'ять стовпів ісламу – основні приписи шаріату, що утворюють основу ісламу і обов'язкові для всіх віруючих мусульман: шахада (символ віри), намаз (молитва), закят (пожертвування), ураза (піст) і хадж (паломництво).

Революція (від латин. *revolutio* – переворот, поворот) – фундаментальна структурна зміна існуючої природної, соціальної, політичної чи економічної системи, яка зазвичай відбувається раптово або протягом відносно короткого часу.

Релігія (від латин. *religio* – зв'язок) – система поглядів і уявлень, а також норм поведінки та культових дій, в основі яких лежить віра в існування надприродних сил.

Ренесанс або Відродження (від латин. *renascor* – відроджуюся) – період у культурно-ідейному розвитку країн Європи XIV-XVI ст., що ґрунтувався на ідеалах гуманізму та орієнтувався на спадщину античності.

Республіка (від латин. *respublica* – суспільна справа) – форма державного правління, за якої вищі органи державної влади обираються громадянами на певний термін, існує поділ влади на законодавчу, виконавчу, судову.

Реформація (від латин. *reformatio* – перетворення, виправлення) – широкий релігійний і суспільно-політичний рух у Західній і Центральній Європі XVI – початку XVII ст., що був спрямований проти католицької церкви і папської влади та мав на меті реформування Церкви шляхом повернення до біблійних першоджерел християнства.

Розірвана країна – держава, в якій, згідно теорії С.Хантінгтона, переважає одна цивілізація, але її лідери прагнуть змінити цивілізаційну ідентичність.

Самодержавство – монархічна форма правління в Росії, за якої вся повнота влади належала царю (самодержцю).

Самотня країна – держава, в якій, згідно теорії С.Хантінгтона, відсутня культурна спільність з іншими країнами.

Самурай (від яп. 侍 – слуга) – представник військово-феодалного стану дрібних дворян в Японії.

Сансара (від санскр. संसार – блукання, мандрування) – коловорот народження і смерті в світах, обмежених кармою, нескінченний цикл страждань в буддизмі, індуїзмі, джайнізмі, сикхізмі та інших дхармічних релігіях.

Сателіт (від латин. *satellit* – супутник, спільник) – формально незалежна держава, яка перебуває під політичним та економічним впливом іншої держави і користується її протекціонізмом на міжнародній арені.

Світова політика – 1) особливий вид політики, в основу якого покладено створення та підтримання стабільного міжнародного середовища, в якому могли б реалізовуватись інтереси її учасників; 2) діяльність міжнародних акторів у напрямі створення механізмів глобального управління світовими процесами; 3) діяльність великих держав щодо встановлення та підтримання свого світового лідерства, або світового панування.

Серцевинна держава – наймогутніша або основна у культурному відношенні держава певної цивілізації (за С.Хантінгтоном).

Синтоїзм (від яп. 神道 – шлях богів) – традиційна політеїстична релігія японців, в основі якої лежать анімістичні, тотемістичні та фетишистичні вірування.

Сім чудес світу – список прославлених пам'яток, складений древніми істориками і мандрівниками (в тому числі «батьком історії» Геродотом), що включає в себе піраміду Хеопса, «висячі сади» Семіраміди, статую Зевса Олімпійського, храм Артеміди в Ефесі, мавзолей у Галікарнасі, Колос Родоський та Олександрійський маяк на о. Фарос.

Сіонізм – 1) політичний рух, метою якого є об'єднання і відродження єврейського народу на його історичній батьківщині – в Ізраїлі, а також ідеологічна концепція, на якій цей рух ґрунтується; 2) єврейський націоналізм.

Стани – традиційні, відносно замкнуті соціальні групи доіндустріального суспільства, що різнилися спадковими юридично фіксованими статусами, правами, обов'язками та моральними нормами.

Стадіальні теорії – теорії, об'єктом вивчення яких є цивілізація як єдиний процес прогресивного розвитку людства, в якому виділяються певні стадії (етапи).

Стратегія (від грецьк. *στρατηγία* – мистецтво полководця) – 1) довготермінова лінія поведінки, спрямована на досягнення перспективної цілі за допомогою відповідних засобів; 2) довгостроковий, послідовний, конструктивний, раціональний, підкріплений ідеологією, стійкий до невизначеності умов середовища план, спрямований на досягнення успіху в кінцевому результаті.

Суверенітет – верховенство державної влади, її незалежність та самостійність у внутрішній і зовнішній політиці.

Суспільно-економічна формація – в марксизмі – історичний тип (стадія розвитку) суспільства, сукупність його базису і надбудови.

Суспільство споживання – тип сучасного соціуму, що характеризується масовим споживанням матеріальних благ, яке виходить далеко за межі потреб для існування (виживання) людини, і формуванням відповідної системи цінностей.

Творча меншість – рушійна сила розвитку цивілізації (за А.Тойнбі), здатна робити відкриття та вести за собою маси.

Теорія – 1) система знань, що описує і пояснює сукупність явищ певної частки дійсності і зводить відкриті в цій галузі закони до єдиного об'єднувального початку (витоку); 2) форма синтетичного знання, в межах якого окремі поняття, гіпотези і закони втрачають колишню автономність і перетворюються на елементи цілісної системи наукових знань.

Таласократія (від грецьк. *θάλασσα* – море та *κρατία* – влада) – концепція провідної ролі морських комунікацій, морської торгівлі та морської сили у зростанні державної могутності.

Теорії локальних цивілізацій – теорії, об'єктом вивчення яких є великі історично сформовані спільноти (спільноти), які займають певну територію і мають свої особливості культурного та соціально-економічного розвитку.

Терористичні організації (від латин. *terror* – страх, жах) – нелегальні об'єднання, які мають цілком виразні політичні інтереси, але намагаються їх реалізувати шляхом збройного насильства чи терору.

Технічний прогрес – розвиток матеріального виробництва, результатом якого є послідовне вдосконалення техніки, технології та організації виробництва, підвищення його ефективності.

Хадж – паломництво в ісламі, пов'язане з відвідуванням Мекки (мечеть Аль-Харам, Кааба) та її околиць (гора Арафат, долини Муздаліфа і Міна).

Хайку – жанр традиційної японської ліричної поезії, трирядковий неримований вірш, що складається з 17 складів (5-7-5) і відрізняється простотою поетичної мови, свободою викладу.

Халіфат (від араб. خلافة – заміщення, успадкування) – теократична арабомусульманська держава, що виникла внаслідок арабських завоювань VII-VIII ст.

Хіджра (від араб. هجرة – переселення) – переселення мусульманської громади під керівництвом пророка Мухаммеда з Мекки до Медини, що відбулося в 622 р., який став першим роком ісламського місячного календаря.

Християнство (від грецьк. Χριστός – помазаник, месія) – найбільша світова монотеїстична релігія, заснована на житті та вченні Ісуса Христа (I ст.), описаних у Новому Заповіті.

Цивілізація (від латин. *civilis* – громадянський, суспільний, державний) – 1) форма існування живих істот, наділених розумом; 2) синонім культури, яка виражається у створюваних людиною матеріальних і духовних цінностях; 3) рівень, ступінь суспільного та культурного розвитку; 4) стадія занепаду і вмирання культури, втрати людством творчих сил (визначення О.Шпенглера); 5) певна історична соціально-культурна спільність (спільнота), яка має стійкі особливі риси в політичній організації, економіці та культурі, спільні духовні цінності та ідеали, а також ментальність (світогляд).

Цивіліологія – наукова дисципліна, предмет вивчення якої складають теорія (закони, закономірності, рушійні сили) та історія (генезис, розвиток, занепад) цивілізацій.

Шаріат (від араб. شريعة – правильний шлях, спосіб дії) – комплекс приписів, що визначають переконання, а також формують релігійну совість і моральні цінності мусульман.

Щурячі перегони – 1) нескінченна, приречена на провал, безглузда гонитва; 2) сучасний виснажливий, рутинний стиль життя, заснований на побудові кар'єри, що не залишає часу на відпочинок, сім'ю, друзів, розваги тощо.

Язичництво (від церковнослов. *языкъ* – народ) – 1) традиційна релігія певного народу, що відмінна від сучасних авраамічних релігій; 2) первісна релігія давніх слов'ян, сутність якої полягала в обожненні сил природи й культурі предків; 3) ідолопоклонство, поклоніння творінню, а не Творцю; 4) політеїстичні релігії.

Рекомендована література

Основна:

1. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства / Деніел Белл // Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія. – К.: Либідь, 1996. – С. 194-250.
2. Бродель Ф. Грамматика цивилизаций / Фернан Бродель; пер. с фр. Б.А.Ситников. – М.: Весь мир, 2008. – 545 с.
3. Данилевский Н.Я. Россия и Европа / Николай Яковлевич Данилевский. – М.: Древнее и современное, 2002. – 550 с.
4. Кузык Б.Н. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец. – М.: Институт экономических стратегий, 2006. – Т. I: Теория и история цивилизаций. – 768 с.
5. Моисеева Л.А. История цивилизаций: курс лекций / Л.А.Моисеева. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 416 с.
6. Осборн Р. Цивилизация. Новая история Западного мира / Роджер Осборн; пер. с англ. М.Колопотина. – М.: АСТ: АСТ Москва: Хранитель, 2008. – 764 с.
7. Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства: навч. посібн. / Юрій Павленко. – Вид. 3-тє. – К.: Либідь, 2001. – 360 с.
8. Сравнительное изучение цивилизаций: хрестоматия: учебное пособие для вузов / сост., ред. и авт. вступ. ст. Б.С. Ерасов. – М.: Аспект-Пресс, 2001. – 555 с.
9. Тойнби А. Дж. Постижение истории / А. Дж. Тойнби; пер. с англ. Е.Д.Жаркова. – М.: Айрис-пресс, 2010. – 640 с.
10. Тоффлер Э. Метаморфозы власти / Элвин Тоффлер. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 669 с.
11. Тоффлер Е. Третья Хвиля / Елвін Тоффлер. – К.: Всесвіт, 2000. – 480 с.
12. Фортунатов В.В. История мировых цивилизаций / Владимир Фортунатов. – СПб.: Питер, 2011. – 528 с.
13. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Самюэль Хантингтон; пер. с англ. Т.Велимеева, Ю.Новикова. – М.: АСТ, 2003. – 603 с.
14. Хачатурян В.М. История мировых цивилизаций с древнейших времен до конца XX века / В.М.Хачатурян. – 5-е изд., стер. – М.: Дрофа, 2001. – 506 с.
15. Шпенглер О. Закат Европы / Освальд Шпенглер; пер. Н.Ф.Гарелина. – Новосибирск: ВО «Наука», 1993. – Т. 1. Образ и действительность. – 592 с.
16. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории / Освальд Шпенглер; пер с нем. и примеч. И. И. Маханькова. – М.: Мысль, 1998. – Т. 2. Всемирно-исторические перспективы. – 606 с.
17. Яковец Ю.В. История цивилизаций: учебное пособие / Ю.В.Яковец. – М.: ВладДар, 1995. – 461 с.

Додаткова:

- 18.Баглай В. Империя ацтеков. Таинственные ритуалы древних / В.Баглай. – М.: Вече, 2005. – 336 с.
- 19.Бжезінський З. Велика шахівниця / Збігнєв Бжезінський. – Львів – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2000. – 236 с.
- 20.Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / пер. І.Огієнка. – К.: Українське Біблійне Товариство, 2002. – 1159 с.
- 21.Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры / Жан Бодрийяр. – М: Культурная революция; Республика, 2006. – 269 с.
- 22.Брайчевський М. Приєднання чи возз'єднання? (Критичні замітки з приводу однієї концепції) / М.Брайчевський // Україна. – 1991. – № 6. – С. 30-39.
- 23.Брэй У. Ацтеки. Быт. Религия. Культура / Уорвик Брэй; пер. с англ. – М.: Центрполиграф, 2005. – 240 с.
- 24.Галич М. История доколумбовых цивилизаций / Мануэль Галич; пер.с исп. Г.Ершовой и М.Гурвица. – М.: Мысль,1990. – 407 с.
- 25.Гантінгтон С. Зіткнення цивілізацій та межа світу / Самюел Ф. Гантінгтон // Ї. – 1998. – № 14. – С. 98-119.
- 26.Гизо Ф. История цивилизации в Европе / Франсуа Гизо; пер. с фр. – М.: Территория будущего, 2007. – 329 с.
- 27.Гладкий Ю. Н. Регионоведение: учебник / Гладкий Ю.Н., Чистобаев А.И. – М.: Гардарики, 2002. – 382 с.
- 28.Головченко В.І. Нова історія Азії та Африки: колоніальний Схід (кінець ХІХ – друга третина ХХ ст.): навч. посіб / Головченко В.І., Рубель В.А. – К.: Либідь, 2010. – 520 с.
- 29.Горєлов М.Є. Держава і цивілізація в історії України: монографія / М.Є.Горєлов, О.П.Моця, О.О.Рафальський. – К.: ЕКО-ПРОДАКШН, 2009. – 879 с.
- 30.Горобець В.М. Українсько-російські політичні відносини другої половини ХVІІ–ХVІІІ ст.: тенденції, характер, етапи / В.М.Горобець, О.К.Струкевич // Український історичний журнал. – 1997. – №1. – С. 22-43.
- 31.Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ-ХХ ст.: навч. посібн. / Ярослав Грицак. – К.: Генеза, 2000. – 360 с.
- 32.Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли / Л.Н.Гумилев. – М.: ТОО «Мишель и К», 1993. – 503 с.
- 33.Дебор Ги. Общество спектакля / Ги Дебор. – М.: Логос, 2000. – 184 с.
- 34.Джеджора О. Історія європейської цивілізації / Олена Джеджора. – Львів: Видавництво ЛБА, 1999. – Частина І: До кінця ХVІІІ ст. – 448 с.
- 35.Джонсон П. История евреев / Пол Джонсон; пер. с англ. И.Л.Зотова. – М.: Вече, 2006. – 480 с.
- 36.Добридень О.В. Суспільство споживання в режимі постійного включення: роздуми пересічного споживача / О.В.Добридень // Грані. – 2013. – № 12. – С. 134-139.

37. Дрю Д. Майя. Загадки великой цивилизации / Дэвид Дрю; пер. с англ. Р.Муфтахова. – Смоленск: Русич, 2012. – 416 с.
38. Дубнов С. Краткая история евреев / Семен Дубнов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 512 с.
39. Еврейская ментальность [Электронный ресурс] // Кругозор. – 2010 (март). – Режим доступа: <https://www.krugozormagazine.com/show/Izzi.668.html>
40. Иноземцев В.Л. Постиндустриальное хозяйство и «постиндустриальное» общество / В.Л.Иноземцев // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 140-152.
41. История для бакалавров: учебник для вузов / П.С.Самыгин, С.И.Самыгин, В.Н.Шевелев, Е.В.Шевелева. – Ростов н/Д: Феникс, 2011. – 573 с.
42. Калакура Я. Цивілізаційний вибір України: теоретико-методологічний, історичний та освітянський аспекти / Ярослав Калакура // Україна у світовій історії. – 2014. – № 3 (52). – С. 224-241.
43. Кенделл Э. Инки. Быт, религия, культура / Энн Кенделл; пер.с англ. О.Ю.Мыльниковой. – Москва: Центрполиграф, 2005. – 250 с.
44. Кендюхов О. Суспільство споживання як національна трагедія України [Електронний ресурс] / Олександр Кендюхов // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – 14 січня. – Режим доступа: https://dt.ua/POLITICS/suspilstvo_spozhyvannya_yak_natsionalna_tragediya_ukrayini.html
45. Кугел Д. Как быть евреем / Джеймс Кугел. – М.: Текст, 2009. – 224 с.
46. Кузык Б.Н. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец. – М.: Институт экономических стратегий, 2008. – Т. IV. Истоки и вершины восточнославянской цивилизации. – 520 с.
47. Левяш И.Я. Постиндустриализм: проблема адекватности концепта / И.Я.Левяш // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 153-161.
48. Лешкович Н. Цивілізаційний образ Росії в сучасній історіографії / Наталія Лешкович, Ольга Липитчук // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. – 2012-2013. – Вип. 13-14. – С. 564-578.
49. Лисяк-Рудницький І. Україна між Сходом і Заходом / Іван Лисяк-Рудницький // Його ж. Історичні есе: у 2 т. – К.: Основи, 1994. – Т. 1. – С. 1-9.
50. Лубский А.В. Россия как цивилизация / Лубский А.В. // Хронос. – 2003. – Режим доступа: http://www.hrono.ru/statii/2003/lub_civil.php
51. Максаковский В.П. Историческая география мира: учеб. пособие / В.П.Максаковский. – М.: Экопрос, 1997. – 584 с.
52. Малышева Д. Постиндустриальный мир и процессы глобализации / Д.Малышева // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 3. – С. 90-97.
53. Мальський М.З. Теорія міжнародних відносин: підручник / М.З.Мальський, М.М.Мацях. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2011. – 406 с.
54. Моисеев Н.Н. Информационное общество: возможности и реальность / Н.Н.Моисеев // Полис. – 1993. – № 3. – С. 6-14.

55. Мордовский Г.А. История стран Дальнего Востока: учебное пособие / Мордовский Г.А., Совастеев В.В. – 3-е изд., перераб. и доп. – Находка: Институт технологии и бизнеса, 2009. – 148 с.
56. Наливайко Д. Очима Заходу. Рецепт України в Західній Європі XI-XVIII ст. / Дмитро Наливайко. – К.: Основи, 1998. – 378 с.
57. Нерсесов Я.Н. Доколумбова Америка: ацтеки, майя, инки / Нерсесов Я.Н. – М.: Аванта+, 2009. – 446 с.
58. Новая история стран Европы и Америки XVI – XIX вв. В 3 ч.: учебник для судентов вузов / А.М.Родригес и др.; под ред. А.М.Родригеса, М.В.Пономарева. – М.: ВЛАДОС, 2008. – Ч. 3. – 703 с.
59. Поліщук О. Західноєвропейська цивілізація: благо чи васальна терпимість? / Олександр Поліщук // Філософські обрії. – 2017. – № 37. – С. 100-110.
60. Рашковский Е. Мировые цивилизации и современность / Рашковский Е., Корос В. // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – № 12. – С. 33-41.
61. Рубель В.А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність / В.А.Рубель. – К.: Аквілон-Прес, 1997. – 256 с.
62. Рубель В. А. Історія цивілізацій Доколумбової Америки: навч. посібник / В.А.Рубель. – Київ: Либідь, 2005. – 504 с.
63. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.) / В.А.Рубель. – К.: Либідь, 2007. – 560 с.
64. Рубель В. А. Історія Середньовічного Сходу: тематична хрестоматія: навч. посіб. / В.А.Рубель. – Вид. 3-тє, доп. і перероб. – К.: Либідь, 2011. – 792 с.
65. Сердюк О.О. Витоки суспільства споживання: соціально-філософський аналіз / О.О.Сердюк // Грані. – 2014. – № 7. – С. 26-31.
66. Соколов Д. М. Евреи и Европа / Денис Соколов. – М.: Текст, 2008. – 480 с.
67. Туров І.В. Іудаїзм в Україні [Електронний ресурс] / Туров І.В. // Енциклопедія історії України / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2005. – Т. 3: Е – Й. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Iudaizm_v_Ukr
68. Удод О. Цивілізаційний вимір України між Сходом і Заходом / Олександр Удод, Михайло Юрій // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2011. – Вип. 5. – Ч. 2. – С. 12-29.
69. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Фрэнк Уэбстер; пер. с англ. М.В.Арапова, Н.В.Малыхиной. – М.: Аспект пресс, 2004. – 400 с.
70. Уэллс Г. Дж. Всеобщая история мировой цивилизации / Герберт Уэллс; пер. с англ. Е.Бондаренко, В.Горбатько, С.Ревуцкой. – Изд. 2-е, испр., и доп. – М.: Эксмо, 2007. – 926 с.
71. Уткин А.И. Россия и Запад: история цивилизаций: учебное пособие для вузов / А.И.Уткин. – М.: Гардарики, 2000. – 572 с.
72. Ушакова Н.Г. Соціально-економічні типи країн: навч. посіб. / Ушакова Н.Г., Помінова І.І. – К.: Професіонал, 2004. – 304 с.

73. Фортунатов В.В. История: учебное пособие для вузов: для бакалавров и специалистов / В.В.Фортунатов. – СПб.: Питер, 2012. – 462 с.
74. Фукуяма Ф. «Конец истории?» / Фрэнсис Фукуяма // США: экономика, политика, идеология. – 1990. – № 5. – С. 39-54.
75. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее. Последствия биотехнологической революции / Фрэнсис Фукуяма; пер. с англ. М.Б.Левина. – М.: АСТ, Люкс, 2004. – 352 с.
76. Хонин В.Н. Теория международных отношений. Общая часть / В.Н.Хонин. – К.: Академ-Пресс, 2005. – 456 с.
77. Хорос В. Постиндустриальный мир: надежды и опасения / В.Хорос // Международная экономика и международные отношения. – 1998. – № 12. – С. 5-17.
78. Яковенко Н. «Україна між Сходом і Заходом»: проекція однієї ідеї / Наталя Яковенко // Ї ж. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. – К.: Критика, 2002. – С. 333-365.
79. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / Наталя Яковенко. – 2-ге вид., переробл. і розшир. – К.: Критика, 2005. – 584 с.
80. Яковец Ю.В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / Ю.В.Яковец. – М.: Экономика, 2003. – 441 с.
81. Ялі М.Х. Цивілізаційна парадигма в дослідженні системи міжнародних відносин / М.Х.Ялі // Дослідження світової політики: зб. наук. пр. – К.: ІСЕМВ НАН України, 2005. – Вип. 31. – С. 227-240.
82. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting / Daniel Bell. – N. Y.: Basic Books, 1976. – 507 p.
83. Consumption and the Consumer Society [Електронний ресурс] / Neva Goodwin, Julie A. Nelson, Frank Ackerman, Thomas Weisskopf. – Medford: Global Development And Environment Institute Tufts University, 2008. – 21 p. – Режим доступу: http://www.ase.tufts.edu/gdae/education_materials/modules/Consumption_and_the_Consumer_Society.pdf
84. Fukuyama F. The End of History and the Last Man / Francis Fukuyama. – N. Y.: Free Press, 2006. – 432 p.
85. Wallerstein I. World-Systems Analysis: An Introduction / Immanuel Wallerstein. – Durham, North Carolina: Duke University Press, 2004. – 128 p.

Навчальне видання

Навчально-методичні рекомендації з курсу
«Цивілізації світу»
для студентів спеціальності
«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Мовна редакція, коректура та верстка – авторські

Підп. до друку 07.05.2018 р.
Формат 60x84/16. Папір офс. Гарнітура Times New Roman Cyr. Друк офс.
Ум. друк. арк. 1,7
Тираж 50 пр.

Редакційно-видавничий відділ ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 3340 від 16.12.2008 р.

